

ESAD PASALIĆ
(1915—1967)

«A patnicima pravda nauk daje:
Budućnost znaš tek kad svane, nemoj naprijed,
Jer prije znati znači prije plakati.»
Eshil, hor u tragediji Agamemnon

«Na ovom svijetu nije novo mrijeti». Umiranje samo po sebi nije nešto izuzetno, nije nikakva kazna. Bar to je zakon kome sve živo podliježe, bez izuzetka. «Memento mori napisano je na čelu svakoga života i svako rađanje je samo predigra kasnije smrti». Ona je nevidljiva pratilja života i ne zna se jedino kada će nastupiti. Svi to jako dobro znaju ali pošto se smrt ionako sama stara za svoje, nastoje da je ispuste iz vida i misle na život čiju tragičnu kratkoću su osjećali i prastari narodi.

Antička legenda podsjeća da je Mida pitao Silena koje sudbine je za čovjeka najbolja i da mu je ovaj, kad to nije mogao izbjeći, ovako odgovorio: »Sažaljenja dostojni rode vodenih cvjetova, djeca slučajja i boli, zašto me primoravate da vam kažem ono što bi bolje bilo da ostane nezaznato? Najbolje od svega ne biti rođen — biti ništa — ne može se postići. Drugo najbolje jeste rana smrt».

Ovo drugo najbolje desilo se dr Esadu Pašaliću, profesoru antičke historije na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. U najljepšim godinama, naponu snage, bez duge bolesti i prije starosti koja pati i deformiše, on je skončao za nekoliko dana, a prava kriza je trajala možda samo nekoliko sati.

Tek dan prije smrti postala je jasna opasnost u koju je zapao. Ni više mogao da guta, glas mu se izmijenio, oči je držao zatvorene. Stajao smo pored njega, a on se za sve raspitivao. Svijest mu je bila neposlušna. Mislili smo da ga sve to zamara i pitali da li mu je naporno i da li da izidemo. Ne otvarajući oči zadržavao nas je lakim pokretom ruke i ponašao: »S vama mi je lakše«. To je bilo oko podne 10. juna u Sarajevu a sutradan je umro u Beogradu. Ništa se tu više ne može izmijeniti ma koliko se njegovi prijatelji još uvijek ne mogu da prilagode sasvim jasnoj činjenici, pa ostaju pod utiskom da će im opet odnekud doći.

Taj čovjek koga smo sahranili i oplakali istinskim suzama, čija životna linija iznenadno prekinula u 52. godini kad niko nije sumnjao u njegovu vitalnost ni očekivao kraj, taj čovjek, kažem, ipak kao da niko nije bio miljenik sudbine. Imao je samo 9 godina kada je ostao bez očeva naporan put siročeta koje će strpljivo podnositi mnogobrojna su

va životna iskustva. Staranjem siromašne majke, uz povremenu pomoć rodbine i dobrotvornih ustanova završio je osnovnu školu u Zepču, gimnaziju u Bihaću (1933) i Filozofski fakultet u Beogradu (1938). Studirao je klasičnu filologiju sa arheologijom i istorijom staroga vijeka.

1939. g. počeo je nastavničku karijeru u Beranama (danasnji Ivangrad). Tamo je ostao manje od dvije godine pa ipak među đacima i građanima stekao mnogo prijatelja koji su ga zadržali u prijateljskoj uspomeni i uputili brojne izraze saučešća njegovoj porodici. Iz Berana je došao na sarajevsku gimnaziju gdje je tokom rata aktivno saradivao sa NOP-om. Poslije rata je sve do 1951. g. bio na raznim dužnostima u državnim ustanovama, a onda se vratio ranijoj struci.

Na Filozofskom fakultetu u Sarajevu je proveo svojih posljednjih 16 plodnih godina i za to vrijeme prešao sve stepenice od asistenta do redovnog profesora. Na zadovoljstvo cijelog kolektiva bio je i dekan u dva izborna perioda.

52 godine se mučio ovaj čovjek očekujući s pravom da će i za njega doći smireniji dani pa nije ni primjećivao kako dogorijeva, a onda umoran iznenadno zatvorio oči i otišao na vječni počinak sa kojega nema povratka. Uza sve poteškoće on je sačuvao dobroć, vedrinu, vjeru u budućnost i u ljude. Uživao je u dobrim djelima i u tome je zaista bio neumoran. Starao se istovremeno da pomogne i da izbjegne pri tom svaku zahvalnost. Pomažući ljudima nastojao je da ne doznaju da je za njih nešto uradio. Humanost je bila njegova životna crta. Volio je ljude s kojima je saradivao, kao što su i oni njega voljeli. Uvijek je znao da bodri i nagovještava dane koji će donijeti zadovoljstvo za postignuti uspjeh. Njega se nije moglo oklevetati jer je izraz njegovog lica najbolje demantovao svaku klevetu.

Kristalno pošten, pun neukrotive radne energije, izdržljiv, zdrav, uporan i pun planova za bližu i dalju budućnost on nije stizao da pravi rekapitulacije i razmišljanja o teškoćama u kojima mu izmiče život, jer ga je i primao isključivo kao borbu. Uživao je u radu i sve obavljao «bez zurbe i bez odmora». Prekaljen sopstvenim nevoljama Esad je bio pun razumijevanja za svačije poteškoće i bratske ljubavi za sve one koji se trude, koji pate i koji se bore. Živio je uvijek uredno, sve njegovo je bilo ažurno, njegov odnos prema drugovima je bio korektan, a nesporazumi nisu mogli dugo da traju. I mada je iznenadno preminuo, smrt ga nije zatekla nespremnog niti iko na njega ima neprijatne uspomene.

Aktivan život mu je donosio tjelesno i duševno zdravlje. U svakom se momentu činilo kao da će nadživjeti i mlade svoje drugove, a optimizam, ne znam da li prividan ili stvaran, bio je njegova druga značajna osobina.

Esad Pašalić je imao uvida u sve probleme svoje sredine, totalno je bio angažovan i do krajnje moguće mjere opterećen poslovima koje nije htio da izbjegne. Uvijek bodar, veselo, oduševljen, ostavljao je utisak da kao od šale može sve da uradi a mi ga valjda stoga nismo ni štedjeli od tolikih zaduženja. Pored svojih redovnih poslova Esad je uzimao na sebe i sve ono što drugi nisu mogli, nisu znali ili nisu htjeli da urade. Otuda

je sada tim veća naša tuga za prerano izgubljenim vrijednim čovjekom. Tokom svoga prerano završenog života časno je prešao put čovjeka koja istinski shvata dužnosti čovjekove. Od nepoznatog dječaka i studenta on je vremenom i vanrednim naporom došao do velikog društvenog ugleda (bio je savezni poslanik, potpredsjednik Saveza društava istoričara Jugoslavije, potpredsjednik arheološkog društva Jugoslavije, predsjednik društva istoričara BiH, predsjednik udruženja univer. nastavnika čim. univer. komiteta SK Itri.), postao je značajan naučni radnik i širom zemlje stekao veoma širok krug prijatelja i poštovalaca.

Za 16 proteklih, i u svijetu knjiga provedenih, godina Esad Pašalić je duboko pronikao u duh davno prošlih vremena i sve više poprimito unutrašnji mir i sklad antičkog umnika koji ne zapostavlja obaveze prema dobi u kome je živio. Kao istoričar bio je načisto da zavisimo od prošlosti i da nas ona obavezuje. Usrećivalo ga je što je među mladima studentima nalazio publiku koja sluša, prima i dalje širi njegove ideje. Uvijek je prezirao školu koja omladini zagorčava mladost, sakata um i od njega stvarava činovničku pamet za koju sve manje ima mjesta u životu. Zato je želio da kod studenata razvija samostalno kritičko mišljenje i da im otvori kriva etičke vrijednosti koje od antičkih vremena nisu zastarjele. Svoje glas je podizao protiv njihove nemarnosti, ali i protiv preopterećenosti koja je neophodno vodila u površnost.

Vrijeme preostalo između nastave i društvenih obaveza posvećivao je proučavanju problema iz antičke istorije i arheologije naše zemlje, posebno iz istorije ekonomike toga perioda. Ni tu njegov trud nije bio uzaludan jer je ostavio nešto što će trajno svjedočiti da je živio. Rezultati svojih istraživanja objavljivao je u posebnim izdanjima ili raznim časopisima, a dva rada su mu objavljena u posebnim zbornicima štampanim u SSSR i Saveznoj Njemačkoj Republici. Nedavno je izabran za stalnog dopisnog člana Njemačkog arheološkog društva, a za djelo »Antička naselja i komunikacije u Bosni i Hercegovini« dobio je 1963. godine republičku 27-julsku nagradu za naučni rad.

Angažovanje profesora Esada Pašalića na osvjetljavanje istorije naših zemalja u starom vijeku, posebno ekonomske istorije, predstavlja je dio opštih napora naših i stranih naučnika koji sve intenzivnije proučavaju život nosilaca tzv. provincijalne kulture u raznim područjima Rimske imperije. Nagrađena knjiga »Antička naselja i komunikacije u BiH« značila je prvi kompleksni rad ove vrste u Bosni i Hercegovini. Ona je svojevremeno ocjenjena kao jedno od najboljih naučnih djela iz navedene oblasti koja su napisana u posljednjem periodu u našoj republici.

Pošto je detaljno proučio rimske ceste u Bosni, profesor Pašalić, uvjerljivo i dokumentovano iznio tezu da su brojni putevi na terenu provincije Dalmacije, poznati inače u nauci pod nazivom rimskih puteva, ustvari za čedeni ilirski putevi koje su Rimljani regulisali i prilagodili svojim potrebama.

Pored proučavanja komunikacija Esad Pašalić se bavio i proučavanjem najznačajnijih ostalih privrednih grana u periodu rimske uprave u ovim krajevima, a posebno su ga interesovale prilike u oblasti zemljišne

restnje, stočarstva, zanatstva i rudarstva. Temeljitom analizom vijesti iz antičkih izvora koje je upoređivao s relativno bogatim arheološkim nalazima on je i tu dao značajne priloge nauci.

Od 1961. godine rukovodio je istraživanjima antičkog rudarstva na području Bosne i Hercegovina, naročito iskopavanjem ostataka rimske rudarsko metalurgtjske industrije na rijeci Japri kod Bosanskog Novog, a otkrićima je privukao pažnju i naše i strane stručne javnosti. Ovi nalazi su pomogli da se utvrdi sastav i položaj rudara na teritoriji rimske provincije Dalmacije kao i da se obilježili hronološki razvitak eksploatacije željeza u Zapadnoj Bosni od I do V st. n. e. Poslije svih tih otkrića profesor Pašalić je na kongresu istraživača rimskog limesa (1964. u Zapadnoj Njemačkoj) referisao da su rudnici željeza na području zapadne Bosne već od sredine II st., a naročito tokom III i IV st. n. e. imali prvenstven zadatak da snabdijevaju vojsku stacioniranu u utvrđenjima panonskog limesa. Produkcija željezne rude i željeza stalno se povećavala u ovim rudnicima kako bi mogla zadovoljiti najveći dio potreba tvornica oružja u pojedinim panonskim centrima.

I zaustavimo se ovdje napokon, jer sada nije ni mjesto ni prilika za analizu i ocjenu svih njegovih radova. Uradio je mnogo, ali ga je smrt ugrabila baš u momentu kad je stvorio sve preduslove za još krupnije zahvate koje on nažalost ne može više realizovati. Sve što je uradio postignuto je marljivošću i njegovim, sopstvenim talentom i predstavljaje solidnu bazu za dalji istraživački rad u oblasti antičke istorije naših zemalja.

Smrt je između nas ugrabila najboljega pa to obavezuje i nas i njegovog budućeg nasljednika.

Levis sit tibi terra!

MARKO SUNJIC